

Při výuce cizinců se takřka denně setkáte s nejrůznějšími jazykovými i jinými zajímavostmi a originálními nápady (jedna Američanka, Elizabeth, dokázala časovat podstatné jméno, když ve cvičení namísto správného *Já hledám divadlo* uvedla bez uzardění *Já hledat divadlám*).

Pokud jde o námi sledovaný nominativ plurálu životného maskulina, cizinci často chybují tvarem *přítelé*, na tom není nic moc zvláštního. Jak ovšem může vypadat mechanické (a přitom náležité) užívání koncovek českých jmen, ukázala onehdy v kurzu moji kolegyně Dariny Ivanové jedna japonská bohemistka. Při procvičování tvarů vokativu dostali studenti domácí úkol, aby si vzali český kalendář a utvořili pátý pád od deseti jimi zvolených jmen. Zmíněná dívka přinesla nazítří i toto řešení: *Památko zesnulých!*

IV. Chodili jste někdy do tanečních?

Já tedy ano. I když – ruku na srdce – zpočátku poměrně nerad.

Vídím to jako dnes.

První krůčky a letmé pohledy, první faux pas. První volenka, první doteky, první vyprovázání. První polibky.

Prodloužená. Ostříží zrak matek-gardedam.

Rumbá. Čaća (Chacha!) Útočiště a pokuřování na pánských toaletách. Filozofování a řešení zásadních věcí života.

Krásná léta!

Hezké vzpomínky...

To teď ale není podstatné. Pojďme se raději věnovat vybraným případům užití předložky *do+G*. Půjde především o předložkovou spojení místní (ADV Loc), přesněji řečeno o spojení s významem lokálním dynamickým směrovým, která uvozují pohyb, přemístění, směřování někam.

Řečovou distribuci zmíněné primární prepozice lze v tomto smyslu pracovně rozdělit do několika základních oblastí.

Začneme hájemstvími, v nichž má předložka *do+G* výsadní a neotřetelné postavení (byť někdy už jen zdánlivě). Mám na mysli zejména případy, kdy máme co do činění s relevantním rozlišováním vnitřku a povrchu objektů – tehdy označuje prepozice *do+G* orientovanost, směřování dovnitř, do něčeho¹³: *Dali ty knihy do stolu × na stůl; Odložili ty šaty do skříně × na skříň; Naskládali část zavazadel do auta × na auto; Položila ty ručníky do kufru × na kufr.*

Do sféry výsostného vlivu předložky *do+G* rovněž spadají objekty a prostory vyznačující se rysy jako uzavřenost, ohraničenost, zakrytost, centrálnost (M. Hrdlička, 2000): *Zamířili do kina, do divadla, do galerie, do*

¹³ Je to jasně patrné i ve vazbách jako *díval se na krabici × do krabice, na křoví × do křoví*.

restaurace, do banky, do kanceláře, do kostela, do muzea, do středu města,¹⁴ do podkrovní, do podloubí. V nemálo případech se jedná o lokality níže situované oproti okolí (Šli do sklepa, do podpalubí, do přízemí, do podzemí, do podchodu, do průchodu, do suterénu, do katakomb), a to i z geografického hlediska: Vypravili se do jeskyně, do údolí, do podhůří, do soutěsky, do propasti, do Polabí, do Povltaví, do Posázaví, do Porýní, do Podněstří, do Poštů-maví, do Podjštětí, do Podkrkonoší.

Zmínit můžeme i nepoměrně vzácnější spojení, v nichž se objevuje úder na povrch určité části těla (Bouchnul jí do zad; Kopnul ho do nohy; Uhodil se do hlavy; Praštil ho do břicha; Udeřil ho do ruky), dále výrazy expresivní povahy vyjadřující nevoli, odmítavý postoj mluvčího (Běž do háje, do prčic, do řiti, do hajzlu (pej.)) a jiná, ještě peprnější vyjádření, veskrze již ustálené povahy. V neposlední řadě pak rovněž různá vyjádření změny statutu, integrace (vstupu) do určité komunity, organizace, společenství (Vstoupili do stavu manželského, do politické strany, do spolku, do klubu; Přiveď jí do jiného stavu).

V některých případech se však začíná stále více projevovat souperění s dnes už bez nadsázky módní, nezřídka nadužívanou předložkou *na+Ak*. Zatímco se říká, že někdo *jde / jede do lesa, do parku, do sadu, do vinohradu, do stepi, do buše, do prairie*, v jiných kontextech už to tak jednoznačně a neproblémové není, srov. *Jde do zahrady (do zoologické, do botanické, do dendrologické)*, ale proti tomu i *Jde na zahradu* (někdy se v tomto kontextu rozlišuje tendování k významu účelovému – jde tam, aby v dané lokalitě něco dělal). Podobně je tomu ve vyjádřeních *Jde do pokoje* (stále častěji ovšem dotyčný míří na pokoj), stejně tak *do hotelu, do ubytovny, do recepce, do vrátnice, do pouště* i neméně často *na hotel, na ubytovnu, na recepci, na vrátnici, na poušť*.

Prepozice *do+G* pomalu, ale jistě vyklízí pozice ve spojeních *Chodí do základní školy* (v dnešní době se běžně říká *na základní školu, na základku, kol.*),¹⁵ ty tam jsou časy, kdy se ještě říkávalo *Jede do koleje; Chodí do gymnázia*. Kdepak... V současnosti jsme svědky téměř monopolního postavení prepozice *na+Ak*: tedy *Jede / Chodí na kolej, na gymnázium, na gympl (kol.)*, analogicky pak též *na střední školu, na vysokou školu, na veřejku (kol.)*.

Nejnak je tomu i v některých dalších kontextech: území administrativně vymezená se běžně pojila s předložkou *do+G* (*Cestují do*

14 Srov. proti tomu *žamítli na předměstí*.

15 Prozatím (na jak dlouho?) ještě zůstává *Chodí do jeslí, do mateřské školy, do školky*.

okresu Blansko),¹⁶ dnes to kvůli expanzi prepozice *na+Ak* tak jednoznačně není.

Jindy¹⁷ můžeme po záměně předložky zaznamenat významové odlišení¹⁸ obsahu výpovědi: *Jde do sálu* (návštěvník obrazárny) × *na sál* (operatér v nemocnici), *Jde do práce* (do zaměstnání) × *na práci* (někam pracovat, třeba do zahraničí), *Jde do penze* (časový význam) × *na penzi* (myslí se i přemístění, odjezd někam, tzn. na určitou lokalitu), *Jde do metra* (vstupuje do stanice podzemní dráhy nebo do soupravy) × *na metro* (míří k vzdálenějšímu cíli cesty),¹⁹ *Jdou do zápasu plni očekávání* (hráči) × *na zápas plni očekávání* (diváci), *Jde do hodiny němčiny* (na hospitaci) × *na hodinu němčiny* (vyučovat němčinu nebo učit se německému jazyku), *Chystají se do Jiráskova Hronova, do Šrámkovy Sobotky, do Haškovy Lipnice* (jedou do příslušných obcí) × *na Jiráskův Hronov, na Šrámkovu Sobotku, na Haškovu Lipnici* (vydávají se na příslušnou kulturní akci, tedy na festival, na přehlídku umělecké tvořivosti), *Jedou do Ruzyně* (do uvedení obce) × *na Ruzyně* (na tamní Letišti Václava Havla), *Vyšel do deště* (mluvčí má na mysli předešlým význam lokální – šel tím směrem, kde prší) × *na dešť* (může se implikovat intencionalnost dané akce – vyšel ven na dešť, aby se uklidnil, zchladil horkou hlavu, vystrážílivěl).

Je velmi zajímavé sledovat, alespoň co se Prahy týká, které prepozice se pojí s jejími jednotlivými městskými částmi. Zatímco se předložka *na+Ak* vyskytuje vcelku systémově se čtvrtěmi bohatými, historicky významnými, centrálními (tzv. lepšími, *Jedeme na Vinohrady, na Staré Město, na Kampu, na Malou Stranu*) anebo výše položenými (*Jedou na*

16 Srov. obdobně: *Jedou na Vysočinu* × *do Kráje Vysočina, na Aljašku* × *do státu Aljaška; na Hanou, na Slováčko, na Valaško, na Chodsko, na Balkán, na Sibir, na Saharu* × *do Skandinávie, do Patagonie* (bezpochyby nazíráno politicky), *do Uher, Španěl, do Švýcar, do Rakous, do Tyrol...* U vědomí působení všech těch roztočivých faktorů si teď už ani nejsem jist, zda by se řeklo

Jede do Rusi, nebo spíše *na Rus...*

17 Podstatnou roli mohou hrát fyzikální charakteristiky látek (nepevné skupenství versus tvrdý povrch, měkkost kontra tuhost, pevnost), srov. *Spadnout do vody, do tuhounčeho betonu* × *na led, na ztlulý beton*. Podobně rozlišování vlastností některých materiálů (spojené s chápáním prostoru jako víceméně uzavřeného, či neuzavřeného) je vedle češtiny společné i dalším jazykům, viz určitou analogii ve spojeních *sednout si do křesla* (zabofit se do něj) / *na židli* v angličtině, francouzštině nebo němčině (*to go and sit down in the armchair / on the chair; aller s'asseoir dans un fauteuil / sur une chaise; sich hinsetzen gehen in den Sessel / auf den Stuhl*), viz M. Hrdlička (2000).

18 Může být dáno i vazebné: *Stoupl si do cesty* × *na cestu; Kdo by to do něj řekl?* × *na něj řekl?*; řada věcí je ustálených (*Nasadil jim brouka do hlavy, Učení jim neleze do hlavy* × *Nělo jim to na rozum, Lezlo jim to na mozek, na nervy*).

19 Srov. podobně: *Jedete do Brna?* (až do města) × *Nejedete na Brno?* (tím směrem); *Jedou do lábora* (do příslušného vymezeného prostoru) × *Jedou na tábor* (vzdálenější cíl cesty). Jistě se vám v této souvislosti vybaví i ono Švejkovo *Na Bělehrad!*

Odborná literatura

Hrdlička, M.: *Předložky ve výuce češtiny jako cizího jazyka*. Praha: Karolinum 2000.

Hrdlička, M.: Je silný na puku (v tisku).

Kraus, J.: Do Ruzyně, nebo na Ruzyn? *Naše řeč*, 85, 2002, s. 51.

Publikováno v časopise *Bohemistika*, 15, 2015, s. 321–323.

A ještě trojice poznámek.

A) Ve významu lokálním se předložka *do+G* (pohyb někam, *Jedu do lesa*) systémově užívá s prepozicí *na+L* (pozice, situovanost někde), zatímco předložka *na* v analogických významech (dynamičnost – stacionost) zůstává a mění se pouze pád jména, které po ní následuje (*Stěhuje se na Vinohrady* × *Bydlí na Vinohradech*).

I v těchto kontextech může docházet k významovému rozlišení: *pracovat v ministerstvu školství* (určitou dobu tam kupř. malovat, něco opravovat, instalovat) × *na ministerstvu školství* (být zaměstnancem ministerstva, ministerským úředníkem); *pracovat v dole* (být horník) × *na dole* (být zaměstnancem dolů, ale pracovat i na povrchu, třeba v kanceláři); *zboží je ve skladu* (zdůrazňuje se jeho lokalizace) × *na skladě* (je k dispozici, k máni); *život v zámku* (život v/na konkrétním zámeckém sídle) × *život na zámku* (luxusní zámecký život); *život ve vesnici* (v konkrétní obci) × *na vesnici* (obecně, způsob života, životní styl).

B) Prostřednictvím předložek se vyjadřují nejen významové rozdíly, ale pomocí prepozic lze zachycovat i nejrůznější nuance děje, jemné odlišení způsobu jeho realizace. Ve výpovědi *Přešli most* se poukazuje na prosté překonání daného objektu, uvede-li se ale *Přešli přes most*, zdůrazňuje se pohyb z jedné strany na druhou, konečně konstatování *Přešli po mostě* zohledňuje rovněž pohyb dotyčných po povrchu objektu.

C) Značně složitá situace může být i v jiných jazycích. Ve francouzštině se užívá předložky *en*, jde-li o velké ostrovy rodu ženského (ať blízké či vzdálené), např. *en Sardanie*, *en Nouvelle-Guinée*; u jmen malých vzdálených ostrovů rodu ženského se užívá předložky *à* se členem (*à la Réunion*, *à la Martinique*); malé evropské ostrovy a vzdálené ostrovy rodu mužského se takéž pojí s prepozicí *à*, ovšem bez členu: *à Malte*, *à Chypre*, *à Cuba* (viz Maurice Grévisse: *Le bon usage*, 1980).

Vyšehrad, na Žižkov, na Petřiny, na Strahov, na Zahradní Město, na Strahov), předložka *do+G* uvozuje spíše čtvrté povahy ordinární (*Jede do Nuslí, do Vršovic, do Karlína, do Holešovic, do Vysočan, do Kobylic, do Strašnic, do Modřan, do Vokovic, do Letňan*).

Zamýšleli jste se nad tím někdy? Byl bych vám velmi zavázán, kdybyste mi v případě kladné odpovědi sdělili, jak to v tomto směru vypadá u vás.

Smím prosit?

Předem vám za to děkuju.

Nemálo případů užívání lokální předložky *do+G* už bylo popsáno. Možná se teď přesto v duchu ptáte, zda je pro užívání předložky *do+G* ještě něco příznačného a pozorů skutečně hodného?

Ano.

Chtěl bych závěrem poukázat na jeden nikoliv nevýznamný prvek – a sice na roli mluvnické kategorie čísla, konkrétně plurálu. Ten, či spíše podstatná jména v čísle množném, užití prepozice *do* přímo přitahují. Pojí se s ní totiž s nevidanou pravidelností pohoří (*Jede do Krkonoš, do Krušných hor, do Alp, do Tater, do Beskyd, do Jeseníků, do Pyrenejí*),²⁰ ale i další množiny lexémů (včetně výše uvedených pražských čtvrtí). V tomto duchu se může říct *Žítira pújdú na úřad* (např. na obecní úřad, okazionalně), stejně jako *Můj dědeček chodíval do úřadu vždy velmi časně* (mluvčí poukazuje na opakovanost, na rys četnosti, mnohosti, potažmo pluralitu). Jako bonus lze přidat spojení *Chodíla do houslí* (a zase tu máme plurál).²¹

Zde tedy možná hledat vysvětlení, proč se u nás říká *Chodí do tanečnic*²²...

²⁰ V některých případech je ale užití předložky závislé na povaze pojmenování, nikoliv na kategorii mluvnického čísla. Ve spojení *jet do Českého lesa* je sice zmíněné pohoří v čísle jednotném, rozhodujícím faktorem je ovšem substantivum *les*, které se obecně užívá s předložkou *do+G – jít do lesa*.

²¹ Naše mateřtina si ovšem se svými uživateli někdy krutě pohrává: říká se naproti tomu *Chodí na šachy*, nikoliv *do šachů*.

²² Otázkou zůstává, zda nakonec i zde výhledově nepřeváží uplatnění dravé předložky *na+Ak: Chodí na taneční kurzy*, čili *na taneční*.

X. Pro mě za mě...

*pokud je špatné počasí, tak..., event. časové dimenze: když je špatné počasí, tak...)*²⁸

Jakým způsobem náležitě užívání zmiňovaných původních předložek z lingvodidaktického hlediska stručně a srozumitelně popsat a vysvětlit?

Předně je nutné, aby si jinojazyčný mluvčí v závislosti na úrovni komunikační kompetence v češtině osvojil:

a) jak poměrně značné množství vazeb (*rozhodnout se pro, hlasovat pro, vyslovit se pro; mít cit / pochopení / smysl pro; být vhodný / povinný pro × děkovat za, stýdět se za, považovat za; odpovědnost / pokuta / pochvala za; být vděčný / odpovědný / pokládán za*);

b) tak ustálených spojení (*Tak už proboha něco řekni!* – jde o naléhavou prosbu mluvčího; *Nemohl si na to za živého boha vzpomenout* – v žádném případě, za žádnou cenu, absolutně ne; *Nepůjdu tam pro nic za nic* – nepůjdu tam bez náležitého důvodu, jen tak; *Nepůjde tam ani za nic* – nepůjde tam v žádném případě, kategoricky to odmítá; *Pro mě za mě, dělejte si, co chcete* – vyjádření lhostejného postoje autora sdělení).

Poté lze přistoupit k prezentaci základních případů uplatnění daných prepozic v řečové praxi.

Nejprve se zastavím u předložky *pro+Ak*.

1) Podíváme-li se pozorně na následující vybrané příklady (*Pohádali se pro pár korun; Pro malý zájem byl výlet zrušen; Pro praxdu se každý zlobí; Rozěšli se pryč pro jediné slovo*), vidíme, že tato předložka vystupuje ve významu příčiny (ADV Caus): vyjadřuje tedy důvod, pohnutku,²⁹ v tomto kontextu ji lze zpravidla nahradit – výjma ustálená spojení typu *pro nemoc zavřeno* – sekundární prepozicí *kvůli+D*: *kvůli pár korunám, kvůli malému zájmu* atd.

2) Jindy zase vyjadřuje předložkové spojení význam účelový (ADV Fin)³⁰: *Pro jistotu* (aby měli jistotu) *tam zavolali ještě jednou*; *Řekla to pryč pro pobavení* (aby pobavila) *přítomných*; *Pro lepší výhled* (aby měli lepší výhled) *vylezli na rozhlednu*.

²⁸ Srov. i další případy jako *Já to za tebe / pro tebe dělat nebudu!* *Odšel do města pro práci / za práci*.

²⁹ Jako určitý specifický případ zmiňuju relativně čtná spojení dané předložky se zájmenem *saný*: *Pro samou práci nemá na nic čas. Pro samé starosti na to úplně zapoměla. Pro samé problémy nevěděli, co říci...*

³⁰ Ovšem pozor: v naznačeném významu se setkáváme s častěji užívanou konkurenční předložkou *na+Ak*: *Schovála si to na památku* (aby měla památku); *Odjeli k moři na rekreaci* (aby se rekreovali).

Pro mě za mě, dělejte si, co chcete! Kup si to, když jinak nedáš. *Pro mě za mě...*

Kolikrát už jsme něco podobného pronesli nebo si alespoň pomysleli. A kolikrát ještě se v podobné situaci ocitneme?

Jak by se to vlastně řeklo v jiných jazycích? Uměli byste si poradit?

Určitě by zde neobstál doslovný převod, s nímž nadsázkou přichází slovenský bavič, hudebník, herec Marián Čekovský: *for me, behind me... Kdepak. Samá voda.*

Znáte onu ekvivalentní anglickou verzi?

Užívání širokého a pestrého diapazonu českých předložek bývá pro jinojazyčné mluvčí mimořádně obtížné. Prepozice jsou zahraničními bhemisty – bez ohledu na úroveň jejich komunikační kompetence v naší mateřštině – dokonce pokládány za jednu z nejobtížnějších kapitol české gramatiky vůbec. Plným právem!

Mezi vyhlášené a už chronicky problémové případy patří i řečová dis-tribuce primárních předložek *pro+Ak* a *za+G*, *za+Ak*, *za+I*. Nebude možná od věci se u této otázky na chvíli zastavit.

Důvodů by bylo možné uvést vícero; omezím se však pouze na konstatování, že se zmíněných předložek v určitých případech užívá:

a) jednak jako do jisté míry variantních, s poměrně málo výrazným významovým odstupem (*Zavřeli ho pro krádež* = kvůli krádeži, zdůrazňuje se příčina, versus *Zavřeli ho za krádež* = protože kradl, ve výpovědi se akcentuje následek, trest);

b) jednak jako významově dosti rozdílných (*Pro špatné počasí se koncert nekoná*, jde o vyjádření příčiny, tedy *protože je špatné počasí*, proti *za špatného počasí se koncert nekoná*, jedná se vyjádření podmínky, čili

3) V dalších případech tato předložka uvozuje adresné určení – jistý denotát je adresován explicitně uvedenému příjemci, adresátovi, užívatelem: *dárek pro syna, oddělení pro nekuřáky, čekárna pro matky s dětmi, práce pro obecné blaho*.³¹

4) Porovnáme-li výpovědi *Šel do hospody pro pivo* × *na pivo*; *Zamířila do cukrárny pro kávu* × *na kávu*, je zřejmé, že se prepozice *pro+Ak* užívá pro vyjádření významu *přinést, obstarat, přivést, vyzvednout něco*,³² a to reálně (zaručeně).

V případě výskytu předložky *na+Ak* to ovšem zaručeno být nemusí, srov. výpovědi jako *žašel do sklepa pro houby* × *Vydali se do lesa na houby*; *Chystali se dojit do obchodu pro ryby* × *Rád chodil ve chvílích odpočinku na ryby*.

5) Pomocí předložkových spojení *pro+Ak* s významem časovým (ADV Temp) typu *Pro dnešek končíme*; *Pro tuto chvíli by to mohlo stačit*; *Pro tentokrát ti to teda odpouštíme* mluvčí vyjadřuje onu temporální dimenzi (časový úsek) v koncentrované podobě – jako bod. Tento koncept, resp. příslušný časový orientátor vystoupí plasticky do popředí, porovnáme-li ho s případy užití paralelní předložky *za+Ak* uvozuující význam časového rozpětí: *Kolik jste toho za dnešek (za celý dnešní den) udělali? Ža tu chvíli (za ten krátký časový okamžik) si text nestačil zapamatovat*.

Jak vypadá řečové uplatnění předložky *za+G*, *za+A*, *za+I*? Je rovněž dosti pestré a různorodé, nadto se tato původní předložka, jak je nazváno, může pojit se třemi pády – s genitivem, s akuzativem a s instrumentálem.

1) Začnu významem časovým (ADV Temp): co se již zmíněného genitivu týká, předložka *za* se s ním pojí s velmi četnými primárně nečasovými výrazy ve významu *v té době, když..., kupř. za války* (když byla válka), *za Marie Terezie* (když vládl Marie Terezie), *za první republiky* (když byla první republika).

Spadají sem rovněž spojení týkající se počasí (*Postupovali kupředu za hustého sněžení. Nerada řídí za mlhy*)³³ nebo široce pojímaných průvodních okolností (*Volby probíhaly za všeobecného nezájmu veřejnosti*).

Jedná-li se však o výraz primárně temporální, pojí se předložka *za* s akuzativem: *za minutu, za hodinu, za týden, za rok*.

31 Také v této sféře jsme svědky expanzivního charakteru předložky *na*, která ve stále větší míře vytěsňuje prepozice konkurenční. Tak místo *Měl bych k vám / pro vás dotaz* se dnes říká *Měl bych na vás dotaz*.

32 Užívá se i ve významu *jit pro někoho někam*: *Šel pro syna do školy. Jeli pro dcerku do nemocnice*.

33 V tomto případě se akcentuje aspekt časový (když je mlha), řekne-li se ovšem *Nerada řídí v mlze*, vystupuje do popředí ona matérie. Srov. analogické *Ráda se prochází za dětí × v děti*.

2) Dosti časté je užití předložky *za* s instrumentálem, a to ve významu kontaktním (přemístění za účelem kontaktu): *Přišla za námi (aby nás viděla) na kus řeči; Výchni se za ní na ulici ohlíželi (aby měli vizuální vjem, optický kontakt); Rozběhl se za nimi (aby je dostihl); Odjel za manželkou a dětmi (aby s nimi společně byl) na chatu*.

3) Bezproblémové je užití předložky *za* ve významu lokálním (ADV Loc), a to jak dynamickým směrovým (přemístění někam), kdy se daná předložka pojí s akuzativem (*Auto jelo za samoobsluhou*), tak statickým (pozice někde), kdy po ní následuje instrumentál (*Auto stojí za samoobsluhou*).

4) Předložky *za+Ak* se užívá ve významu substitučním, tedy ve smyslu *místo někoho, ve jménu / jménem někoho*: *Jestli chceš, můžu tam jít za tebe; Nemůže v téhle záležitosti mluvit za ostatní*.

5) Spojení prepozice *za+Ak* může ztvárňovat význam *jako, ve funkci, v roli*: *Pořád nám ho dávali za vzor (jako vzor); Měli jsme ji za příklad (jako příklad); Šel tomu dítěti za kmotra (v roli kmotra, jako kmotr); Nakonec souhlasila, že půjde nevěstě za svědka (ve funkci svědka, jako svědek)*.

6) V komunikaci je rovněž užívaný význam transakce, tedy různé pojímané výměny *něco za něco*: *Koupil byt za tři miliony; Proдали auto za tři sta tisíc; Pracovali jen za ubytování a za stravu*.³⁴

7) Příznačné je uplatnění ve spojení s významem příslovečného určení příčiny (ADV Caus), v nichž předložka *za+Ak* uvozuje jednání (čin, aktivitu), které má za následek buď ocenění (*Dostali pochvalu za dobrou práci; Obdrželi prémii za vítězství*), nebo naopak trest, postih (*Musel zaplatit pokutu za špatné parkování; Vyslovili mu napomenutí za pozdní příchod*).

8) Méně časté je uplatnění předložky *za+I* ve spojení, v nichž jde o (rychlou) posloupnost ve významu časovém i jiném: *A tak plynul den za dnem; Postupovali systematicky krok za krokem; Jezdilo tam auto za autem; Překládali text slovo za slovem*.

Cílem příspěvku bylo alespoň skromným dílem přispět k náležitějšímu zmapování tohoto významného, leč pohříchu nepřiliš popsaného slovního druhu. Snad se ale v dohledné době začne blýskat na lepší časy.

Publikováno v časopise *Bohemistika*, 13, 2013, s. 210–211.

Inspirováno rovněž mou statí „K užití předložek *pro* a *za* v současné češtině“. In: *Slavjanské ezici otlizo* (M. Mladenova – R. Železarova, eds.). Sofija: Izdatelstvo „Sv. Kliment Ochridski“, 2013, s. 518–524.

34 Může jít i o výměnu v přeneseném slova smyslu: *oko za oko; zub za zub*.

Byl bych velmi nerad, kdybyste po tomto expoze nabyli dojmu, že se v případě předložek jedná o oblast složitou, obtížnou, a nadto nepřilíš zábavnou. Opak je někdy pravdou!

V některých cvičebnicích češtiny pro cizince (od A. Trnkové či Z. Švamberka) se mají v sérii cvičení doplňovat do vět náležité předložky. Mimo jiné i ve větách *Šli ... (on) do nemocnice; ... (hospoda) se vrátil pozdě; I Štědrý den strávil ... (země)*.³⁵ Setkávám se i v takovýmí řešeními: *Šli za něho do nemocnice – Do hospody se vrátil pozdě – I Štědrý den strávil pod zemí...*

XI. Tak už koukejte psát!

Je-li někde propracovaný a hojně využívaný systém konkurenčních forem vyjádření, pak je to bezpochyby český rozkazovací způsob. Nevěříte? Tak si pročtěte následujících pár stránek. A zkusíte se vžít do role cizince, který se to všechno hodlá naučit...

Klobouk dolů!

Bylo by skvělé mít i takto koncipovanou gramatiku, zejména pro pokročilejší jinojazyčné mluvčí. Výstižnou, srozumitelnou, naučitelnou... Zaměřenou nikoli výlučně nebo převážně na formální morfologii, jak tomu bohužel zpravidla bývá, nýbrž především na tvaroslovní funkční.

Věřím, že se jí v dohledné době dočkáme!

Koukejme tedy být trpěliví – trpělivost růže přináší.

Způsoby vyjádření rozkazu / zákazu v českém jazyce jsou stejně četné a rozmanité jako jejich komunikační uplatnění. Co se formální stránky týká, rozkaz / zákaz se v současné době primárně vyjadřuje imperativem (*nes, nesme, neste; kresli, kresleme, kreslete; čti, čtěme, čtěte*).

Tomuto základnímu vyjádření konkurují možnosti další, co do výskytu méně časté, ovšem pokud jde o funkční užití neméně významné (podotýkám, že se příslušné způsoby vyjádření vzájemně liší zejména intenzitou důrazu a explicitností vyjádření adresnosti). Mám na mysli především užití infinitivu (*Psát!*), dále tvaru indikativu přítomného slovesa (*nes, nesme, neste; kresli, kresleme, kreslete*), indikativu futura slovesa imperfektivních (*Budeš psát!*), kondicionálu přítomného (*Kdyby raději / radši psal...*) a řídicí též präterita (*Vzal tě das!*); patří sem rovněž performativní imperativní formule typu *Narízuji vám, abyste psal(i)!* i ustálené výpovědní formy *Tak píšeš už!* (*Tak budeš už laskavě / konečně psát!*) atd.

Problematika vyjádření rozkazu / zákazu je však širší a složitější. V tomto zastavení odhlížím od nepřímého imperativu (*Řekni mu, ať píše*

35 Původně pravděpodobně zamýšlen pilot.